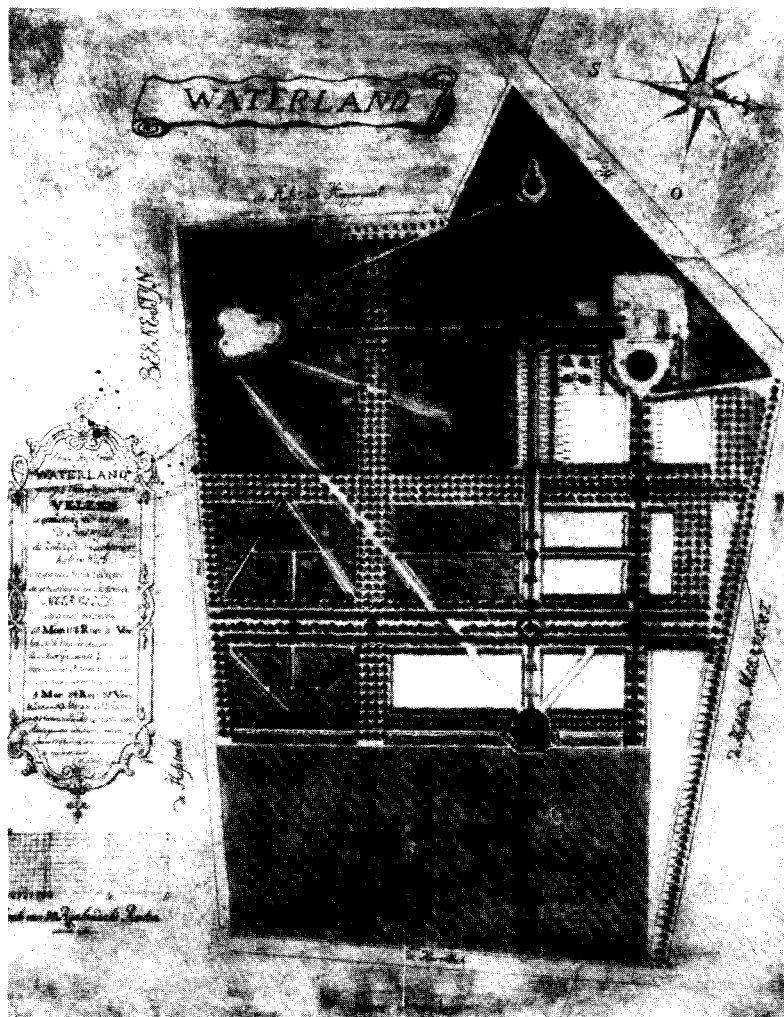

Annelies Olgers

Afb. 1
Plattegrond hofstede
Waterland, Adriaan
Speelman 1724, tekening
op perkament, particuliere
collectie; foto: G.A.V.

Van de hofstede Waterland wordt voor het eerst melding gemaakt in 1717. In dit jaar verkocht Maria Piso (* Amsterdam 1650, + Amsterdam 1729), weduwe en boedelhoudster van de Amsterdamse regent Cornelis Munter (* Amsterdam 1652, + Amsterdam 1708), de hofstede ‘genaamt Waterland met desselfs huysinge stallinge en schueren’ voor *f* 15.860,— aan haar dochter Margaretha en schoonzoon Gerrit Corver.²

In geen enkele acte was iets terug te vinden over de aankoop van deze, al dan niet bebouwde percelen. Het is echter zeer wel mogelijk dat Cornelis Munter hier door vererving de eigenaar van geworden was, gezien het feit dat veel van zijn familieleden grond en huizen rond het dorp Velsen in bezit hadden.³ Zijn vader Joan Munter kocht hier bijvoorbeeld al vanaf 1666 grond aan, terwijl zijn broer Dirk in de zomermaanden het ten noorden van Waterland gelegen buitenhuis Meervliet bewoonde.

De buitenplaats Waterland te Velsen

De nieuwe eigenaar van Waterland, de zeer welgestelde Gerrit Corver (* Amsterdam 1690, + Velsen 1756), besloot reeds vier jaar later dit bezit te verkopen. Uit de erfenis van zijn broer Joan kreeg hij behalve de Amsterdamse woning Herengracht 456, namelijk ook de buitenplaats Watervliet te Velsen. Dit buitenhuis werd in 1717 voor het aanzienlijke bedrag van *f* 50.000,— verkocht. Het is daarom voor te stellen dat Corver deze grote buitenplaats boven Waterland verkoos.⁴

Dirk Trip (* Amsterdam 1691, + Amsterdam 1748), werd in 1721 voor *f* 15.000,— de volgende eigenaar.⁵ In de periode dat Waterland zijn eigendom was, werd de buitenplaats voor het eerst in enige boeken beschreven. De meest uitgebreide informatie is te vinden in het boek ‘Het Zegepralant Kennemerland’, dat tussen 1728-1732 verscheen.⁶ In deze uitgave werd een kaart opgenomen die gebaseerd is op een in 1724 door Adriaan Speelman vervaardigde plattegrond.

Gezien het feit dat Speelman verantwoordelijk was voor de bouwtekeningen en plattegronden van het Huis te Manpad en tevens door Brouërius van Nidek 'meet-kunstenaar en Architect' werd genoemd, is het zeer wel mogelijk dat hij in opdracht van Dirk Trip een nieuw tuinontwerp voor Waterland leverde (afb. 1).⁷ Bij dit ontwerp moest rekening gehouden worden met het al bestaande huis, dat op een ongunstige plaats van het terrein gesitueerd was. Van een strikt symmetrische tuinaanleg kon daarom geen sprake zijn, meerdere hoofdassen waren noodzakelijk om de belangrijkste elementen van de tuinarchitectuur: – de geschulpte waterkom, – de droge kom en de tuinkoepel – met elkaar te verbinden. Op de gravure van Hendrik de Leth is te zien welke aanblik de tuin in deze periode opgeleverd moet hebben (afb. 2). Een afbeelding van het huis zelf werd helaas niet in deze prentserie opgenomen, zodat onbekend is hoe het huis er gedurende het eerste kwart van de 18e eeuw uitgezien heeft. Dirk Trip was er blijkbaar niet geheel tevreden mee en moet een verbouwing hebben laten uitvoeren, aangezien het verpondingsbedrag van f 5.17,—, in 1742 wegens het 'nieuw getimmerte' met f 3.13.13 verhoogd werd. In zijn kasboek vermeldde Trip zelf een verhoging van de 100ste penning wegens 't nieuwe huys'.⁸

Het resultaat van deze verbouwing is mogelijk te zien op de enige afbeelding die van het eerste huis Waterland bekend is (afb. 3). Hoewel deze tekening pas vele jaren later vervaardigd werd, is er reden om aan te nemen dat er na 1742 niets meer aan dit huis veranderde (zie verder).

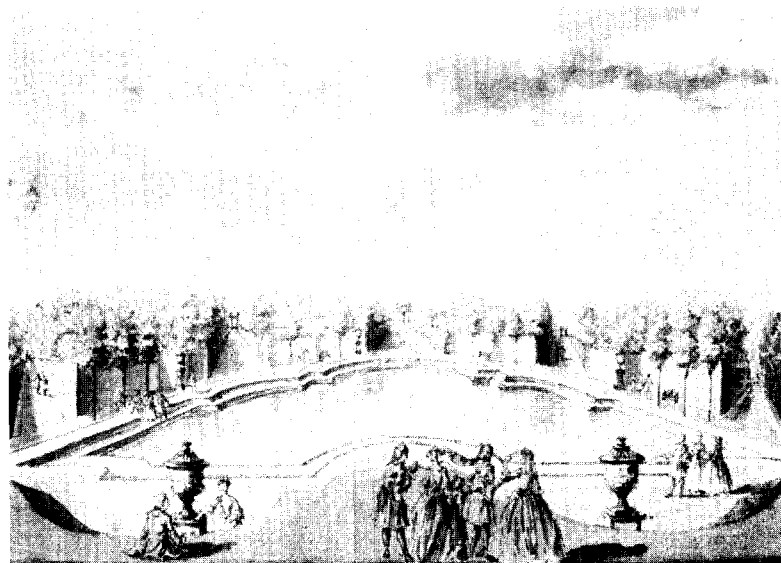
Toen Trip stierf kreeg zijn echtgenote Agatha Levina Geelvinck (* Amsterdam 1701, + Amsterdam 1761) het beheer over de buitenplaats. Dit was inclusief 'alle de meubelen . . . , gelijk alle de tuyngereedschappen, broeyraamen, backen en al wat verder op de voorschreve hofstede 't zij in off buyten het huys aldaar gevonden mogte werden'.⁹

Ook na haar overlijden bleef Waterland in het bezit van de familie. Haar zoon Dirk (* Amsterdam 1734, + Amsterdam 1763), kapitein van een compagnie voetknechten, kocht het erfdeel van zijn halfbroers en -zuster af en werd in 1761 de nieuwe eigenaar van het huis, dat inclusief de grond op f 28.000,— getaxeerd werd. De koop omvatte: 'Een hofstede met desselfs heerehuysinge, tuynmanshuys, stallinge, koetshuys en verder getimmerte, bosch boomgaarde en bepooting en beplantingen (met alle de ornamenten en tuyncieraden) . . .'.¹⁰

Van de vele buitenplaatsen, die met name in de 18de eeuw de omgeving rond het dorp Velsen sierden, resten nu nog slechts drie huizen met de bijbehorende tuinen.

Huis Beeckestein ontkwam na de Tweede Wereldoorlog ternauwernood aan de slopershamer, maar werd uiteindelijk gerestaureerd en daarna als museum ingericht. De buitenplaats Velserbeek kwam al in 1924 in handen van de gemeente Velsen, die het huis als kantoor in gebruik nam en de tuin voor het publiek openstelde. De hiertussen gelegen buitenplaats Waterland bleef particulier eigendom en bleef mede hierdoor als woonhuis in gebruik. Hoewel reeds bekend was welke families de buitenplaats vanaf het begin van de 18de eeuw in bezit hadden, waren bouwperiode noch opdrachtgever van het tegenwoordige huis bekend. Tot nu toe werd aangenomen dat in de tweede helft van de 18de eeuw opdracht werd verstrekt voor de bouw van een nieuw huis dat de eerdere bebouwing, elders in het park, zou vervangen. Nader onderzoek leverde juist over deze periode nieuwe gegevens op, zodat de ontstaansgeschiedenis van het huis Waterland aangevuld kon worden. Deze resultaten betreffen met name de jaren 60 van de 18de eeuw, een periode waarop hier vooral zal worden ingegaan.¹

Afb. 2
Gezicht over de grote kom naar het huis, Hendrik de Leth ± 1728, gewassen tekening, Gemeente Archief Haarlem; foto: G.A.V.

Afb. 3
Aanzicht (voortuin en
(voor)gevel van het eerste
huis Waterland.
J. A. Meyer ± 1773,
penseeltkening in kleur
20,2 x 29 cm, particuliere
collectie; foto: R.K.D.

Hoewel Dirk Trip jr. (afb. 4) door zijn vroege dood in 1763 maar twee jaar eigenaar van het buiten was, zijn deze jaren niet onopgemerkt voorbij gegaan. Voor de veranderingen die in deze periode plaatsvonden, vormden de kasboeken van Dirk Trip en die van zijn echtgenote Jacoba Elisabeth van Strijen (*Den Haag 1741, + Den Haag 1816) de voornaamste bronnen.

Hieruit kwam namelijk naar voren dat er in deze tijd een nieuw huis gebouwd werd. Nu was deze nieuwbouw reeds bekend, omdat het tegenwoordige huis op een geheel andere plaats staat dan het huis dat op de plattegrond van Speelman aangegeven staat; wel restte de vraag wanneer en door wie de aanzet tot deze nieuwbouw gegeven werd.

Van der Wijck veronderstelde dat Jacoba Elisabeth van Strijen en Carel George graaf van Wassenaer Obdam (Den Haag 1733, + Delden 1800), met wie zij in 1767 hertrouwde, hiervoor verantwoordelijk waren. De veronderstelling was onder meer gebaseerd op het gegeven dat de verkoopprijs van het huis in 1781 ruim f 20.000,— hoger lag dan in 1761.¹¹ Van Malsen beschouwde de latere eigenaar Archibald Hope als de bouwheer.¹² Door gebrek aan voldoende materiaal konden deze veronderstellingen noch worden bevestigd, noch worden tegengesproken.

De kasboeken van Trip leveren echter overtuigende aanwijzingen dat hij de opdrachtgever moet zijn geweest.¹³ Na zijn overlijden werden de uitgaven voor de buitenplaats Waterland voortgezet door Jacoba van Strijen en haar tweede echtgenoot.

De notities in deze kasboeken maken duidelijk dat er reeds in het jaar van aankoop, 1761, bouwactiviteiten plaatsvonden, want behalve de aankoop-som werden rekeningen betaald aan de metselaar, de timmerman en de loodgieter, bij elkaar het hoge bedrag van f 17.977,—.

Tot december 1766 werden daarna rekeningen genoteerd 'wegens hofstede Waterland', voor een totaal bedrag van ongeveer f 60.000,— (zie bijlage).¹⁴ De verpondingen werden in 1765 verhoogd met f 3,— wegens 'nieuw getimmerte', zodat het totale bedrag inclusief de verhoging van 1742 op f 11.4,— kwam.¹⁵

Uit de rekeningen blijkt tevens welke ambachtslieden aan het huis werkzaam waren. De timmerman Barend Kromhout was afkomstig uit Velsen. Hij maakte daar onder andere een ontwerptekening voor het nieuw te bouwen diaconiehuis en werkte aan de dorpskerk.¹⁶

Jacobus van Kalker Gijbertsz. was eveneens woonachtig te Velsen. Rond 1760 vroeg hij met zijn broer aan Nicolaas Geelvinck, heer van Velsen, toestemming om een bedrijf te mogen vestigen. Hij had getuige het verzoekschrift al vanaf zijn jeugd het schilderen en glazen maken geleerd. Dit zowel bij zijn vader als te Amsterdam en: 'daar inne zonder roem gesproken het ambagt volkomen verstaan. En nu wel genegen soude wesen, om het voornoemde ambagt van wijlen hun vader te blijven continueren, vermits zij van de meesten Heeren en Vrouwen, die in dit quartier hun plaatsen hebben, en daar hun vader voor gewerkt heeft, de occasie en toeseggingen gekregen hebben, van hun werk te zullen blijven behouden...'.¹⁷

Metselaar Cornelis Twisk was afkomstig uit Amsterdam, waar hij onder andere aan de huisjes bij de Oude Kerk werkte. Daarnaast ontving hij eveneens betalingen voor werkzaamheden aan de stadshuizen van de familie Trip.¹⁸

De familie Poggeman uit Amsterdam leverde steen voor Waterland, terwijl Hermanus Poggeman nog apart vermeld werd als steenhouwer.¹⁹

Opvallend is vooral de rekening die aan 'Architect Zwartz in 's Hagen' betaald werd. Het betrof een eenmalige rekening van f 525,—, als laatste van alle genoemde bedragen. Met 'Zwarts' werd vrijwel zeker Pieter de Swart bedoeld, die zich onder leiding van Jacques Francois Blondel te Parijs als architect bekwaamde. Na zijn terugkeer werkte hij tussen 1748 en 1750 aan een verbouwing van paleis Huis ten Bosch te Den Haag. Rond 1755 was hij te Den Haag verder

Afb. 4
Dirk Trip jr., C. W. Raeve,
1760, doek 86 x 69,5 cm,
particuliere collectie; foto:
I.B.

nog betrokken bij de bouw van woonhuizen op de Lange Vijverberg en tussen 1760-1764 ontwierp hij voor Anthony Patras een huis op het Lange Voorhout (nr. 74-76). Later maakte hij ontwerptekeningen voor het stadspaleis van Nassau Weilburg op het Korte Voorhout (\pm 1768) nu Koninklijke Schouwburg, voor het Gouvernementshuis in 's-Hertogenbosch (1766-'67) en voor het Stadhouders Kwartier op het Binnenhof (1767).²⁰

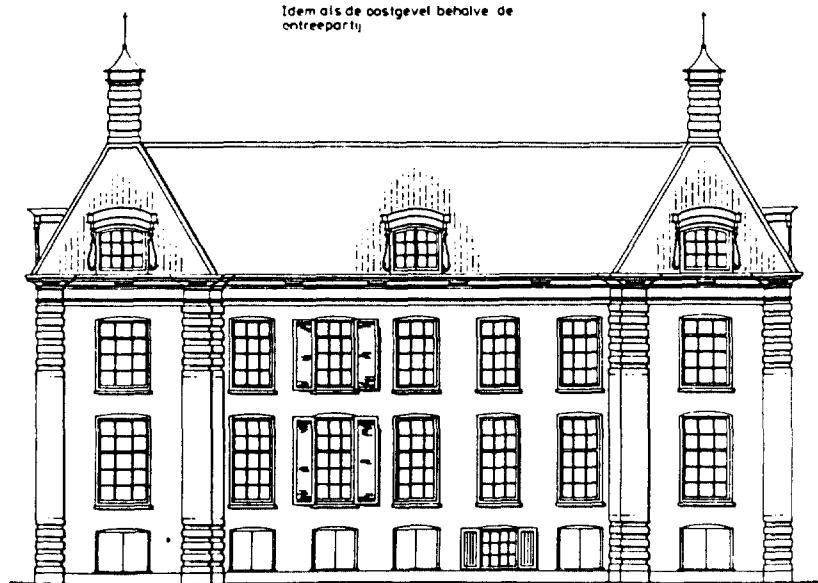
Hetzelfde jaar waarin hij de betaling van Jacoba van Strijen ontving (1766), kreeg De Swart eveneens een eenmalige afrekening 'wegens consultatiën en aftekeningen etc. . . . 360 gulden', voor de raadzaal in Leeuwarden.²¹ Gezien de hoogte van dit bedrag lijkt het aannemelijk dat De Swart soortgelijke werkzaamheden voor de buitenplaats Waterland verrichtte, zodat de rekening beperkt bleef tot een relatief klein gedeelte van het totale bouwbedrag. Het is namelijk niet waarschijnlijk dat De Swart zich bezighield met het ontwerp van het huis, de gevels van Waterland zijn te sober en te weinig klassiek van opzet om aan hem toegeschreven te kunnen worden (afb. 5).

De indeling van de plattegronden doet evenmin vermoeden dat De Swart deze ordening bepaalde. Wat ontbreekt is een overheersende symmetrie of één centrale ruimte waar de andere vertrekken omheen gegroepeerd zijn; elementen die wel de plattegronden van het huis op het Lange Voorhout en het Stadhouders Kwartier karakteriseren. Zijn invloed bleef daarom waarschijnlijk beperkt tot het geven van adviezen en wellicht tot levering van ontwerptekeningen voor de uit te voeren interieurdecoraties. Zijn aandacht zal hierbij vooral uitgegaan zijn naar de salon, de antichambre, de eetzaal en het trappenhuis.²² Het stucwerk in deze vertrekken werd uitgevoerd door stucwerker Pieter Schans en kenmerkt zich door een naar verstrakking neigende Lodewijk-XV stijl met vele cartouches, rocailles, bloemenranken, linten en trofeeën (afb. 6-7).²³ De trofeeën in het trappenhuis bestaan uit druiventrossen en ranken die zich om muziekinstrumenten en tuingereedschap winden. Halverwege de trap staat in een nis een beeld van Flora opgesteld. De wanden van de nis zijn wederom versierd met bloemenranken, een cartouche en twee trofeeën met tuingereedschappen, motieven die goed passen bij het karakter van een buitenplaats. De cartouches worden met elkaar verbonden door rechte banden, terwijl de middenvelden, met uitzondering van de gang, vrijwel onversierd gelaten zijn.

West gevel

Idem als de oostgevel behalve de ontreppartij

Oost gevel

De ramen van de bg. en de verdieping zijn voorzien van jaloezieën

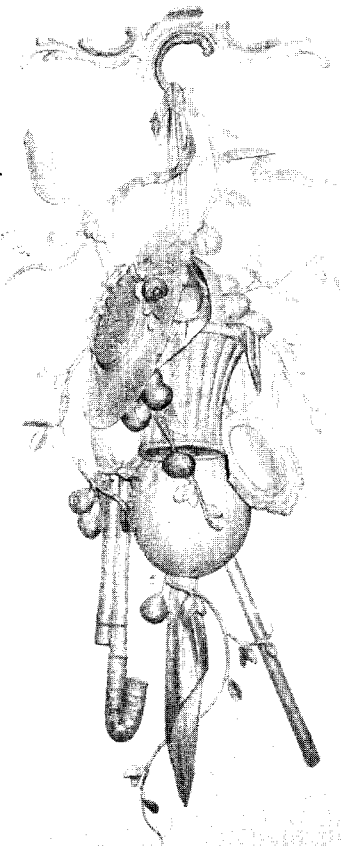
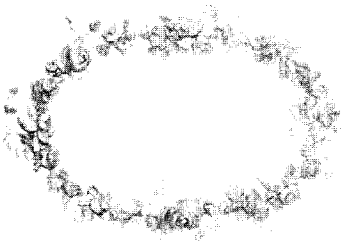
Afb. 5
Aanzicht west- en oostgevel, tekeningen Architectenbureau Marius Göbel, 1984.

Deze motieven komen ook in andere ontwerpen van De Swart naar voren. Het stucwerk in de raadzaal van Leeuwarden is weliswaar veel overdadiger en uitbundiger, toch is de overeenkomst met het stucwerk op Waterland opvallend. Dit laatste is ook het geval in een vergelijking met de decoraties in de salon van het huis op het Lange Voorhout (74-76), die door het vergulden wel rijker en drukker aandoen, maar toch door dezelfde motieven gekarakteriseerd worden.

Behalve De Swart zal ook de stucwerker Pieter Schans zijn stempel op de

Afb. 6
Nis met het beeld van
Flora in trappenhuis;
foto: G.A.V. 1986.

Afb. 7
Trofee in trappenhuis,
tuingereedschap en fruit;
foto: G.A.V. 1986.

decoraties hebben gedrukt. Hij was zeker een kundig vakman, getuige de sierlijkheid en de rijkdom aan details waarmee hij het werk uitvoerde. Enige jaren later was hij in opdracht van het echtpaar Van Wassenaer Obdam-van Strijen werkzaam op kasteel Twickel waar hij het Van Wassenaer-kwartier decoreerde (afb. 8). Hoewel de gelijkenis met de op Waterland toegepaste motieven duidelijk is, blijft de kwaliteit achter bij zijn eerdere werkzaamheden, toen hij naar De Swarts ontwerpen kon werken.²⁴ Als Pieter de Swart daadwerkelijk ingeschakeld is geweest bij de interieurdecoraties, had dit zeker ook betrekking op de wanden van de vertrekken. Het is echter moeilijk een beeld te vormen van het oorspronkelijk aanzien van de kamers, omdat er later veel aan veranderd werd. De enige vertrekken waarin nog wel de originele betimmering aanwezig is, zijn de antichambre en de salon (afb. 9-10).

In de antichambre zijn de bovendeurstukken gevat in lijsten met inzwinkende hoeken en een gebogen onderzijde, versierd met rocaille motieven en c-voluten. De schoorsteenbetimmering wordt extra benadrukt door iets zwaardere lijsten rondom een schildering en een spiegel. De smalle tussenpanelen worden slechts door kleine rocaillemotieven onderbroken.

Dezelfde betrekkelijke eenvoud bepaalt de decoraties in de salon, maar is wel rijker uitgevoerd dan de antichambre, hetgeen zeer wel past in de hiërarchie van de vertrekken.

Als deze opzet vergeleken wordt met de raadzaal te Leeuwarden en met de salon van het 'paleis Lange Voorhout', vertonen de decoraties op Waterland meer eenvoud en verstrakking. Toch wijkt de opzet niet al te zeer af van de andere ontwerpen van Pieter de Swart. De eetzaal in het Stadhouders Kwartier, die met medewerking van De Swart enkele jaren later opnieuw gedecoreerd werd, vertoont een geheel ander karakter. De rechte lijsten van de vrijwel ongedecoreerde panelen verlenen daar een zekere soberheid aan het vertrek. Rondom werd het klassieke 'lopende-hond-motief' toegepast, dat ook al in het trappenhuis van Waterland voorkomt.

Naast Pieter Schans werkte ook de Haarlemse beeldhouwer Jan Voortman (1720-1786) aan de uitvoering van de ontwerpen. Tot zijn werkzaamheden, waarvoor hij in 1765 f 1.393,— betaald kreeg, zal het vervaardigen van het houtsnijwerk voor de deuren en de panelen behoord hebben. Mogelijk sneed hij ook nog een mal voor de stucwerker, waarmee deze

het Florabeeld voor de nis op de trap kon gieten. Jan Voortman werkte later namelijk met zijn zoon aan het Teylershofje en aan de Ovale Zaal van het Teylensmuseum te Haarlem, waar onder zijn naam leveranties genoemd worden van mallen 'voor de stucadoor om na te gieten'.²⁵

Vele wandpanelen op Waterland hebben oorspronkelijk schilderijen bevat die door 'Willem Raeve meester schilder' vervaardigd werden. Maar het enige werk dat naast het portret van Dirk Trip jr. nog aan hem toegeschreven zou kunnen worden, zijn de in Chinese trant geschilderde bovendeurstukken in de antichambre.²⁶ Hoewel dus aangenomen mag worden dat De Swarts ideeën de decoraties op Waterland hebben beïnvloed, waren er zeker ook bekwaame ambachtslieden aangesloten, hetgeen tot een geslaagd resultaat geleid heeft. Als eigenlijke bouwmeester van het huis kan wellicht Barend Kromhout aangemerkt worden, van wie bekend is dat hij ook andere architectuurontwerpen maakte. De betalingen aan Kromhout vormden de grootste post van het totale bouwbedrag, terwijl ook andere ambachtslieden via hem voor hun werk betaald kregen, hetgeen erop duidt dat hij de leiding had bij de uitvoering van het werk.²⁷

Na 1766 werd het betrekkelijk rustig op Waterland. De nieuwbouw was voltooid en de eigenaresse Jacoba Elisabeth Maria van Strijen hertrouwde met de graaf van Wassenaer Obdam, waardoor de band met Velsen kleiner werd. Toch zou het nog tot 1781 duren voor de buitenplaats verkocht werd. Archibald Hope (* Rotterdam 1747, + Den Haag 1821), werd toen voor f 48.000,— de nieuwe eigenaar.²⁸

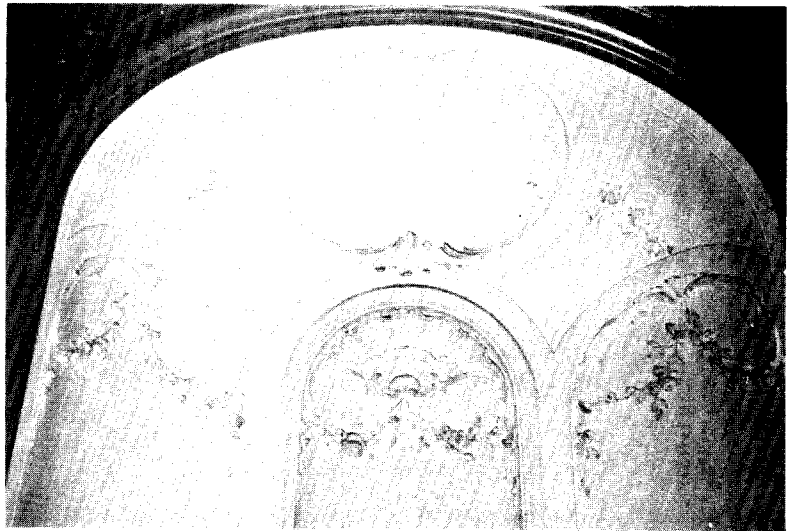
Aan het huis hoefde waarschijnlijk nog niet veel opgeknapt te worden, maar wel liet hij door de uit Duitsland afkomstige Johan Georg Michaël de tuin 'na den Engelschen of Chineesen smaak' veranderen. De rechte lanen moesten plaats maken voor schijnbaar willekeurig aangeplante boomgroepen en de geschulpte waterkom werd uitgegraven tot een natuurlijk ogende vijver. Het resultaat was zodanig dat men 'dezelve thans voor eene der fraaiste kan aanmerken' (afb. 11).²⁹

In 1796 verhuisde het echtpaar Hope van Amsterdam naar Den Haag, waar ze een huis op het Lange Voorhout aankochten. Dit huis was tussen 1760-1764 door Pieter de Swart voor Anthony Patras gebouwd, en het is tegenwoordig als het paleis Lange Voorhout bekend. Wellicht vormde deze verhuizing de aanleiding tot de verkoop van Waterland.

In 1799 werd de buitenplaats het eigendom van Jacob Boreel van Hogelanden (* Amsterdam 1768, + Den Haag 1821) en van zijn echtgenote Margaretha Johanna Munter (* Amsterdam 1772, + Den Haag 1846), die een rechtstreekse nazaat was van Cornelis Munter, die aan het begin van de 18e eeuw de buitenplaats in bezit had.³⁰

Leden van de familie Boreel waren toen reeds in het bezit van de naburige buitenplaatsen Beeckesteijn en Meervliet. Deze band van de familie Boreel met het dorp Velsen, zou tot ver in de 20e eeuw blijven bestaan. Waterland werd tot 1984 niet meer verkocht; vererving zorgde steeds voor nieuwe eigenaren en bewoners.³¹

Hoewel het interieur vanzelfsprekend sporen draagt van ruim tweehonderd jaar bewoning en aanpassing aan veranderde wooneisen, bleef het 18e-eeuwse karakter tamelijk goed behouden. De tuin die tegenwoordig voor leden van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten opengesteld is, vertoont eveneens sporen van diverse stijlen. Elementen van het tuinontwerp uit 1724 worden doorkruist door de laat 18e-eeuwse landschappelijke aanleg en door de toevoegingen van de tuinarchitect L. A. Springer,

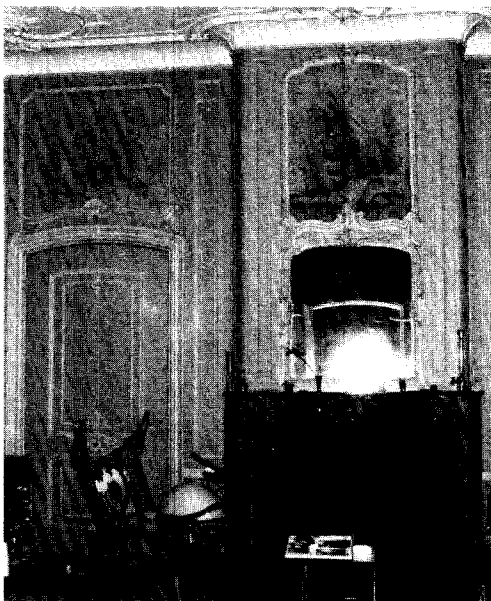

die naar diens plan uit 1903 ten uitvoer werden gebracht.³²

Zo vertegenwoordigt deze combinatie van huis en tuin nog steeds een waardevol stukje van het verleden.

Afb. 8
Stucdecoraties Van Wassenaer kwartier kasteel Twickel; eigen foto 1986.

1. Deze gegevens zijn afkomstig uit:
A. E. M. Olgers, *Een hofstede genaamd Waterland. De bouw- en bewoningsgeschiedenis van de buitenplaats Waterland te Velsen*. Doctoraal-scriptie kunstgeschiedenis, Rijks Universiteit Leiden 1986.
2. G.A.V. Oud Rechterlijk Archief 966, fol. 191v., 19 december 1717.
Voor gegevens betreffende de in deze bijdrage genoemde personen o.a. J. E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795*. (Haarlem 1903-1905), Amsterdam 1963.
3. G.A.V. Verpondingen inv.nr. 64 (151) en transportactes.

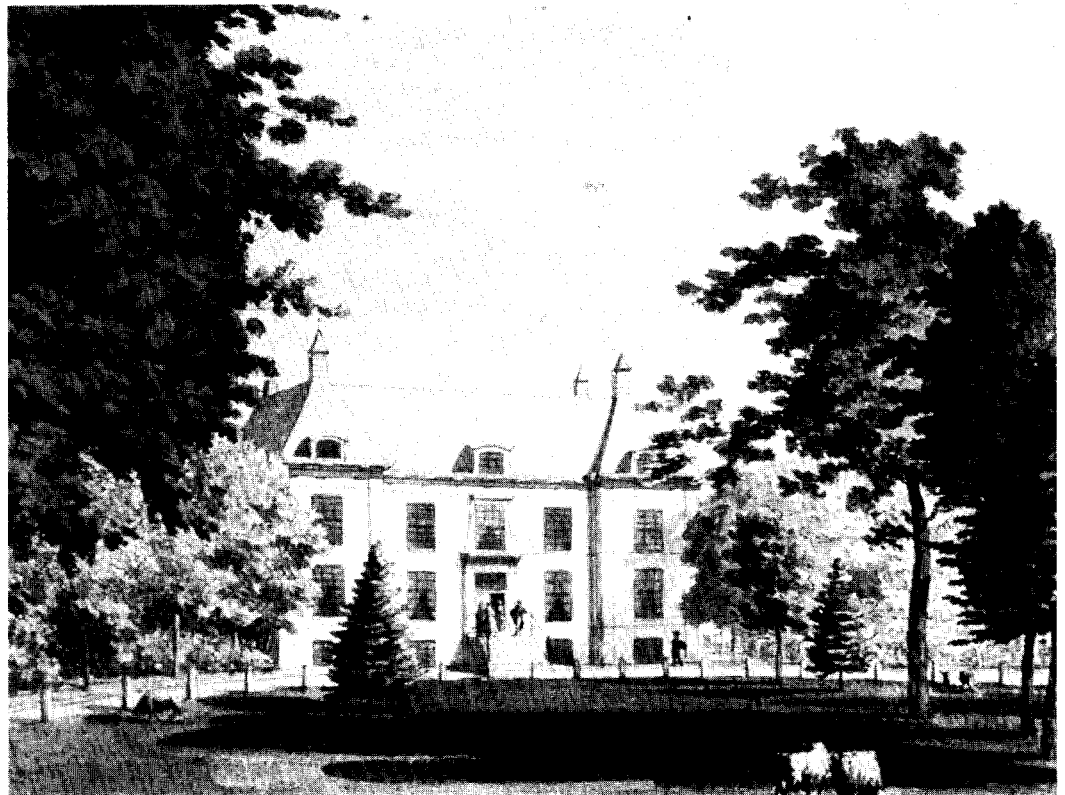
Afb. 9
Antichambre; foto G.A.V. 1986.

Afb. 10
Salon; foto: G.A.V. 1986.

4. R.A.N.H. Losse Aanwinsten inv.nr. 205; Klapper op transporten van hofsteden te Velsen 17e-18e eeuw, C. J. Gonnet.
5. G.A.V. Oud Rechterlijk Archief 967, fol. 23, 26 april 1721.
6. M. Brouërius van Nidek, H. de Leth, *Het Zegepralant Kennemerland vertoont in vele heerlijke gezichten. (z.j. + 1728-1732)*. Den Haag 1966, 24, afb. 44-48.
7. L. Albers, *Landgoederen van Zuid-Kennemerland. Inventarisatie en beschrijving van cultuurhistorische aspecten van de tuinen, parken en bossen*. Amsterdam 1984, 121, noot 1.
8. G.A.V. Verpondingen inv.nr. 64 (152), fol. 150. H.A.T. P.W. 1444, 1743.

Afb. 11
Westzijde van het huis met park, H. Numan 1796, pentekening in kleur, Gemeente Archief Haarlem; foto: G.A.V.

9. G.A.A. Notarieel Archief 9425, nots. Mattijs Maten de Jonge acte 13912, 24 december 1749.
10. G.A.V. Oud Rechterlijk Archief 924 fol. 196v., 10 mei 1761.
H.A.T. P.W. 1492, november 1761.
11. H. W. M. van der Wijck, *De Nederlandse buitenplaats; aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*. Alphen aan de Rijn 1983, 295.
12. H. van Malsen, 'Waterland en zijn bewoners', *Verderwolken Historische Opstellen*. Leiden 1926, 137-156.
13. Voor enige verwarring zorgden de twee afbeeldingen van de stenen tuinkoepel en de afbeelding van het eerste huis, die rond 1773 door J. A. Meyer vervaardigd werden. Deze datering lijkt er op te wijzen dat het nieuwe huis pas na dit jaar gebouwd werd, gezien het feit dat de nieuwbouw op vrijwel dezelfde plaats als de koepel gesitueerd werd. Het is mogelijk dat deze tekeningen op oudere afbeeldingen gebaseerd zijn, of dat de nieuwbouw ver genoeg van de koepel verwijderd lag, waardoor afbraak niet direct noodzakelijk was. Het is echter wel verwonderlijk dat het nieuwe huis niet gelijktijdig in beeld gebracht werd.
14. H.A.T. P.W. 1492, januari 1762;
H.A.T. P.W. 1492, kasboek Dirk Trip 1759-1781;
H.A.T. P.W. 1495, grootboek Dirk Trip 1759-1774;
H.A.T. P.W. 1141, kasboek Jacoba Elisabeth Maria van Strijen 1762-1775.
15. G.A.V. Verpondingen inv.nr. 64 (154), fol. 133.
16. *Een kerk en een handvol huizen; Grepen uit de geschiedenis van het dorp Velsen*. Velsen 1975, 73.
S. Rolle, *Gisteren haast onherkenbaar*. IJmuiden 1982, 105.
17. A.R.A. 3.20.26 Hocufft van Velsen 473.
18. B. Bijtelaar, 'De Sint Sebastiaanskapel van de Oude Kerk', *Jaarboek Amstelodamum* 59 (1967), 54.

19. C. A. van Swighem, 'Beeldhouwers die te Amsterdam de meesterproef hebben afgelegd in de periode 1750-1811', *Jaarboek Amstelodamum* 56 (1964), 156-163.
- I. H. van Eeghen, 'De restauratie van Regulieren-gracht 76', *Maandblad Amstelodamum* 57 (1970), 93.
20. M. D. Ozinga, 'Pieter de Swart Hofarchitect van Prins Willem IV', *Oudheidkundig Jaarboek K.N.O.B.* 5 (1936), 124-143.
- M. D. Ozinga, 'Pieter de Swart architect der stadhouderlijke familie en zijn school', *Oudheidkundig Jaarboek K.N.O.B.* 8 (1939), 99-123.
- H. A. Haarman-Engelberts, *De architect Pieter de Swart en zijn werkzaamheden voor het Stadhouders-lijk Kwartier aan het Binnenhof te 's-Gravenhage*. (Niet uitgegeven Doctoraal Scriptie kunstgeschiedenis, Rijksuniversiteit Leiden 1968).
- G. Jager, *Haagse stucdecoraties in de 18e eeuw*. (Niet uitgegeven Doctoraal Scriptie kunstgeschiedenis, Rijksuniversiteit Leiden 1982).
- G. W. M. Jager, C. W. Fock, *Italiaans stucwerk in Den Haag en Leiden 1700-1800*. Leiden 1984.
21. M. D. Ozinga, 'Pieter de Swart Hofarchitect van Prins Willem IV', 134.
22. Er zijn noch ontwerptekeningen, noch beschrijvingen bekend. Het is daarom moeilijk te zeggen welke decoraties in de loop der tijd verdwenen zijn.
23. Hij was niet ingeschreven bij het St. Lucasgilde te Haarlem (zie noot 21); niet in de klapper op Jaarboeken en Maandbladen Amstelodamum (G.A.A.); zijn naam was evenmin bekend bij Monumentenzorg Amsterdam.
24. H. A. T. P. W. 1141, kasboek Jacoba Elisabeth Maria van Strijen, 29 augustus 1771, f 1.003,28. Ander werk van Schans is nog niet bekend, zodat er geen andere vergelijkingsmogelijkheden zijn.
25. H. Miedema, *De archiefbescheiden van het St. Lucasgilde te Haarlem 1497-1798*. Alphen aan de Rijn 1980, 793, 951, 980.
- B. C. Sliggers, 'Een inventarisatie van geschilderd behang te Haarlem, in het bijzonder van Jan Augustini (1729-1773)', *Liber Amicorum Jhr. mr. C. C. van Valkenburg*. Den Haag 1985, 327.
- J. R. ter Molen, 'De Teylersstichting te Haarlem en haar 18e-eeuwse stichtingsgebouwen', *'Teyler' 1778-1978, studies en bijdragen over Teylers Stichting, naar aanleiding van het tweede eeuwfeest*. Haarlem-Antwerpen 1978, 209-221.
26. Raeve kreeg voor zijn werk f 1.396,— uitbetaald. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit bedrag alleen voor het schilderwerk in de antichambre betaald werd. Het lijkt daarom logisch dat hij ook voor andere vertrekken schilderijen vervaardigde. De schilderijen in de antichambre zijn opgesigneerd.
27. Over de alleen in de bijlage vernoemde personen heb ik geen verdere informatie kunnen vinden.
28. G. A. V. Oud Rechterlijk Archief 971, fol. 152v., 24 april 1781.
29. H. Numan, *Vierentwintig printtekeningen met coleuren, verbeeldende Hollandsche buitenplaatsen met derzelver beschrijvingen, na het leven getekent en in plaat gebracht*. Amsterdam 1797, 47-50
- L. Albers, *De Landgoederen van Zuid-Kennemerland*, 27-35.
30. G. A. V. Oud Rechterlijke Archief 972, fol. 192, 1 mei 1799.
- G. A. A. Notarieel Archief 15150, nots. Abraham van Beem acte 69, 13 april 1799.
31. Jacob Boreel van Hogelanden (1768-1821) en Margaretha Johanna Munter (1772-1846): 1799-1846.
- Willem Boreel van Hogelanden (1800-1883) en Margaretha Jacoba Maria Paulina Boreel (1813-1892): 1846-1892.
- Jacob Willem Gustaaf Boreel van Hogelanden (1852-1937): 1892-1937.
- Cornelie Marie van Tuyl van Serooskerken-Boreel (1879-1957): 1937-1957.
- Frederik Christiaan Hendrik van Tuyl van Serooskerken (1915-1976) en Mathilde Elisabeth van Limburg Stirum (*1920): 1957-1984.
- Fopke Fopma (*1925): 1984-heden.
32. L. A. Springer, *Oude Nederlandse tuinen, verspreide stukken uit verschillende weekbladen bijeen vergaard*. Haarlem 1937, 30-31.
- L. Albers, *Landgoederen van Zuid/Kennemerland*, 73.

Gebruikte afkortingen

A.R.A.	Algemeen Rijksarchief Den Haag
3.20.36	Derde Afdeling; families en personen; Hoeffft van Velsen
G.A.A.	Gemeente Archief Amsterdam
G.A.V.	Gemeente Archief Velsen
H.A.T.	Huis Archief kasteel Twickel
I.B.	Iconografisch Bureau
P.W.	Persoonlijk Archief familie van Wassenaer
R.A.N.H.	Rijks Archief Noord Holland Haarlem
R.K.D.	Rijks Bureau voor Kunsthistorische Documentatie Den Haag

fol.	folio
inv.nr.	inventaris nummer
nots.	notaris
v.	verso
z.j.	zonder jaar

Bijlage

*Kosten gemaakt voor de hofstede Waterland tussen januari 1762-december 1766
Gebaseerd op gegevens uit het Huisarchief Twickel*

P.W.1492 – Kasboek Dirk Trip 1759-1781

P.W.1495 – Grootboek Dirk Trip 1759-1774

P.W.1141 – Kasboek Jacoba Elisabeth van Strijen 1762-1775

1762			
	11 jan.	– aan Cornelis Twisk voor de rekening van anno 1761 als metselaar wegens de plaats Waterland	f 6.379,—
		– aan Cromhout als timmerman als boven	f 8.526,—
		– aan Dirk de Laviter, loodgieter wegens de hofstede Waterland	f 3.071,—
		– aan Poggeman steenkoper volgens rekening op Waterland	f 973,—
	16 april	– aan Burg. Jan Calkoen voor het ijser hek etc. voor de hofstede Waterland	f 1.950,—
	12 aug.	– aan Cornelis Twisk, wegens de hofstede Waterland	f 3.328,—
		– aan Barend Kromhout	f 2.892,—
		– aan idem	f 930,—
1763			
	19 jan.	– aan Barend Kromhout	f 3.178,—
	26 jan.	– aan Dirk Laviter, loodgieter volgens rekening	f 1.838,—
	18 mrt.	– aan Corn. Twisk, Mr. Metzelaar voor arbeidsloon en mat. op hofstede Waterland 8 aug.-17 nov. 1762	f 2.381,14
	7 okt.	– aan Corn. Twisk loon en mat. Waterland	f 1.200,—
1764			
	24 jan.	– aan J. van Kalker Gijsbertsz. schilder tot Velsen	f 923,20
	25 jan.	– aan Barend Kromhout timmerman tot Velsen	f 3.818,40
	31 jan.	– aan Corn. Twisk resto van zijn rekening wegens de hofstede Waterland	f 742,12
	3 april	– aan Pieter Schans voor stucadoorwerk op de hofstede Waterland	f 1.323,—
	29 aug.	– aan Barend Kromhout op reek. van timmeren wegens de hofstede Waterland	f 1.400,—
1765			
	25 jan.	– aan Barend Kromhout f 4.534,18, 29 aug. 1764 al betaald f 1.400,—	f 3.134,18
		– aan Corn. Twisk, metselaar	f 1.131,80
		– aan Hermanus Poggeman, steenhouwer voor als boven	f 1.772,16
		– aan Jan Voortman, beeldhouwer, voor als boven	f 1.063,14
	26 mrt.	– aan Pieter Schans voor stucadoorwerk wegens de hofstede Waterland	f 1.269,—
	10 okt.	– aan Barend Kromhout, rek. J. Voortman	f 330,—
		– aan Barend Kromhout	f 598,—
	5 nov.	– aan Hr. Willem Raeve Mr. Schilder volgens reek. wegens hofstede Waterland	f 1.396,—
1766			
	31 jan.	– aan Barend Kromhout	f 2.076,16
	28 feb.	– aan Pieter Schans, stucadoorwerk	f 1.265,—
	16 dec.	– aan de Architecq Zwarts in 's Hagen wegens de hofstede Waterland 110 D ^u à f 5¼	f 525,—
Totaal per persoon:			
		– Cornelis Twist, metselaar	f 15.161,—
		– Barend Kromhout, timmerman	f 26.552,—
		– Dirk de Laviter, loodgieter	f 4.910,—
		– Hermanus Poggeman, steenhouwer	f 2.745,—
		– J. van Kalker Gijsbertsz., schilder	f 923,—
		– Pieter Schans, stucadoor	f 3.857,—
		– Jan Voortman, beeldhouwer	f 1.393,—
		– Willem Raeve, Mr. schilder	f 1.396,—
		– Architecq Zwarts	f 525,—

Met dank aan Prof. dr. C. W. Fock, die het tot stand komen van mijn scriptie en van deze bijdrage begeleidde.